

Закономірності функціонування графонів у мовленні носіїв північно-східного діалекту Англії

М. П. Колісник

Національний Технічний Університет України «Київський Політехнічний Інститут імені Ігоря Сікорського»
Corresponding author. E-mail: m.p.ruda@gmail.com

Paper received 29.03.19; Accepted for publication 12.04.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-195VII59-06>

Анотація. У статті на підставі аналізу матеріалів архіву інтерв'ю представників північного сходу Англії «Talk of the Toon» з'ясовано відсоткові показники частоти актуалізації графонів у мовленні носіїв зазначеного діалекту. За ознаками часових проміжків функціонування діалекту, а також статі та соціокультурного рівня його носіїв наведено графічну інтерпретацію частотних показників цього типу лексичних відхилень північно-східного діалекту. Підтверджено доцільність розгляду фонеморфологічних варіантів слів з урахуванням суттєвого впливу соціально-політичних змін у суспільстві, а також розвитку промисловості Англії як провідних чинників та рушійних сил саморозвитку будь-якої мовленнєвої культури.

Ключові слова: діалект, північний-схід Англії, лексичні відхилення, графони, соціокультурний рівень, стаття.

Вступ. Основною задачею традиційної діалектології вважається отримання емпіричних фактів, які б дозволили встановити особливості мовлення мешканців певної географічної місцевості [7, с. 24]. У той самий час лінгвісти [3,4 та ін.] вказують на недоцільність такого вузького розгляду діалектів, позаяк осторонь залишаються часові та соціальні фактори, які відіграють особливу роль у формуванні та функціонуванні будь-якого різновиду мови.

Короткий огляд публікацій з теми. Вивчення особливостей функціонування лексичних одиниць північно-східного діалекту Англії є об'єктом дослідження у працях і закордонних [6; 11], і вітчизняних вчених [1]. Однак в цих працях дослідженню підлягають етимологія та фіксація наявності окремих лексичних одиниць у словниковому запасі носіїв діалекту. Такий підхід вбачається недостатнім, оскільки на лексику будь-якого різновиду мови впливають також фонетичні особливості їхньої будови та розширення значення низки стандартних слів, що функціонують на певній території. Тому виникає природна необхідність дослідження лексичного прошарку діалекту в порівнянні зі стандартною мовою.

Тому **метою** цієї праці є поглиблення наукових даних про північно-східний діалект Англії шляхом виявлення особливостей функціонування аналогових протиставлень фонеморфологічних варіантів слів або графонів у мовленні носіїв діалекту різного соціокультурного рівня і статі у період 1960-2010 років. Для досягнення поставленої мети логічним вбачається обрахунок відносних показників вживання у мовленні графонів чоловіками і жінками, а також встановлення закономірностей впливу їхніх соціокультурних рівнів на частотні показники реалізації діалектних лексичних одиниць.

Матеріали та методи. Вивчення лексичного складу північно-східного діалекту Англії проводиться у два етапи. У межах першого етапу нами були проаналізовані лексичні відхилення, виявлені у транскриптах автентичних записів мовлення носіїв досліджуваного діалекту в обсязі електронного он-лайн архіву інтерв'ю «The Talk of the Toon» [12] та перевірено їхню приналежність до лексичних одиниць діалекту шляхом віднаходження їх у словнику під редакцією Б. Гріфітса «A Dictionary of North East Dialect» [10]. Під час другого етапу аналізу дібрані таким чином лексичні одиниці піддавалися подальшій класифікації, оскільки при визначенні основних типів зареєстрованих на лексико-семантичному рівні розходжень, убачається доцільним зважати на двоїсту природу лексичних одиниць, а саме: їхньої співвіднесе-

ності і з планом вираження, і з планом змісту. Таким чином, об'єктом дослідження цієї праці виступають графони, тобто лексичні одиниці, які відображають графічну фіксацію діалектного порушення фонетичної норми.

Результати дослідження лексичних відхилень північно-східного діалекту Англії у період 1960-2010 років фіксувалися у матриці для подальшого аналізу. Кількісна та якісна обробка експериментальних даних здійснювалася у математичній формі. Інтерпретування результатів дослідження проводилося за допомогою відповідних діаграм, графіків і таблиць, що віддзеркалюють причинно-наслідкові зв'язки між провідними ознаками носіїв північно-східного діалекту та видами безпосередньо зафіксованих у їхньому мовленні лексичних відхилень.

Результати і їх обговорення. Функціонування графонів у північно-східному діалекті Англії за період 1960-2010 років може бути охарактеризоване під кутом зору динаміки змін їхньої уживаності. Зокрема, на рисунку 1 відзеркалено зміни вживаності графонів досліджуваного діалекту в актуалізаціях мовцями низького соціокультурного рівня, зафіксованих протягом 1960-2010 років.

Наведемо типові приклади актуалізації зазначених графонів: *I mean we just had to do wor lessons and that was it and now they're doing lessons and they are going to (pause) well sports and they're doing these outings they're taking them on outings and everything we didn't get anything like that we just got wor lessons and it was as dull routine that was it now I think they've got everything.* У цьому реченні прикладом графону виступає діалектний присвійний займенник *wor*, який у стандартній англійській мові має відповідник *our*.

Наступний приклад *And of course they were you know they're still old enough to (pause) listen to the telli and see what was happening and listening to what was happening you know* демонструє заміну іменника *telli* діалектним відповідником *telli*.

Наведений нижче приклад *He's good mind he's a good help I must admit but eh (pause) the I I think all men are like that though they tend to try and take over and you get up and you think 'oh hell' (pause) and you want to do it yourself you know but you think 'oh wey it's something for them to do' you know but I think there's a lot of that role reversed these days,* ілюструє заміну багатофункціонального англійського слова *well* північно-східним відповідником *wey*. У свою чергу, замість англійського дієслова *know* – *знати* у прикладі *Mm. Oh aye, well ts- a should knaa I used to work there y'knaa. I was on the railways.* у вживається діалектне слово *knaa*.

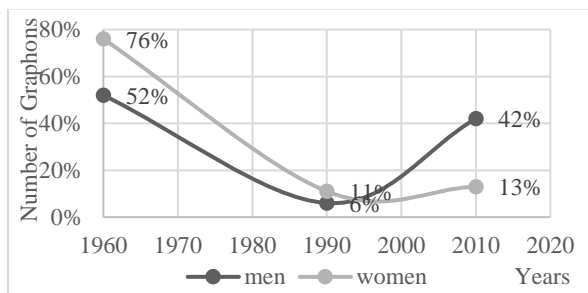

Рис. 1. Характеристики вживаності графонів мовцями низького соціокультурного рівня у північно-східному діалекті Англії

Про заміну англійського займенника другої особи однини *you* графоном *ye* свідчить наведений приклад *But we used to go out but I mean you had a torch to help ye you know to fin- well I mean oh where's oh I was going to say where's the dog.*

З рисунку видно якісну картину змін частоти актуалізації графонів чоловіками та жінками. За характером побудованих на ньому кривих зрозуміло, що на відрізку історичного часу з 1960 по 1990 роки спостерігається значне зниження актуалізації графонів у мовленні і чоловіків, і жінок. За кількісною ознакою вживання графонів у мовленні жінок у 1990 році зменшується у сім разів порівняно з 1960 роком, а у чоловіків – у дев'ять разів. Прояв такого характеру змін частоти відхилень у мовленні є цілком виправданим, зважаючи на логіку генезису діалекту та враховуючи відповідні передбачення лінгвістів щодо тенденції вирівнювання мови (див., напр., [2, с. 127]).

Незначна різниця у вживанні графонів станом на 1960 рік (52% – жінки, 48% – чоловіки) та станом на 1990 рік (58% – жінки, 42% – чоловіки) пов'язана з тим, що, як відомо [5, с. 71], у цей період чоловіки, які складали переважну більшість представників різних сфер виробництва, були, по суті, більш соціально активними.

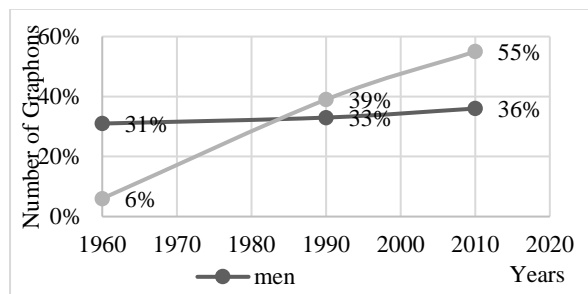

Рис. 2. Характеристики вживаності графонів мовцями середнього соціокультурного рівня у північно-східному діалекті Англії

На другому періоді (1990-2010 роки) генезису діалекту якісна картина змін частоти вживання графонів мовцями низького соціокультурного рівня свідчить про підвищення випадків їхньої рекурентності. При цьому у жінок таке зростання змінюється лише у 1,2 рази, у той час як у мовленні чоловіків воно збільшується у сім разів. Причиною незначного підвищення функціонування графонів у мовленні жінок можуть бути звичайна недбалість жінок-працівниць, частка яких у виробництві складає вже 50% [8; 9, с. 145-146]. Зростання ж ступеня функціонування графонів у мовленні чоловіків слід, на нашу думку, також пов'язувати з консервативним використанням ними раніше засвоєних лексичних відхилень.

Розглянемо нижче динаміку змін функціонування графонів у мовленні носіїв північно-східного діалекту Англії, що мають середній соціокультурний рівень. Якісна картина змін частоти вживаності графонів чоло-

віками та жінками у період з 1960 по 2010 роки відображена на рисунку 2.

За характером побудованих на ньому кривих зрозуміло, що на відрізку досліджуваного часу спостерігається збільшення кількості актуалізованих графонів і в мовленні жінок, і в мовленні чоловіків. При цьому у мовленні жінок, зафіксованому у 1990 році у зіставленні з 1960 роками актуалізація графонів підвищується у сім разів (з 6% до 39%), тоді як у мовленні чоловіків це зростання є незначним, а саме у 1,07 рази (33%).

Відзначимо, що у 1960 та 1990 роках типовими для мовлення носіїв діалекту є такі актуалізації:

Aye (unclear) it was it was like nineteen days afore mine. У цьому реченні англійське слово *before* представлено діалектним *afore*.

У наведеному нижче реченні іменник *beuk*, який вживається замість стандартного в англійській лексиці слова *book*, має те саме денотативне значення *But eh (pause) you're building a lot of coursework up there's not a lot of writing in this beuk you've got to (unclear).*

Минула форма англійського дієслова *told* представлена у мовленні мешканців північного сходу його діалектним відповідником *telt*. Наприклад: *Well a my mam my mam didn't know that I was going clubbing until I telt her like (pause) Sunday do you know what I mean.*

На відміну від цього періоду 2000-2010 років притаманне функціонування таких графонів: наприклад:

Don't like her in the slightest. Only reason I still speak to her now is for my nephew. Em (pause) er (pause) what can I think of? Er, I was -- I was quite academic at school (pause) but that was mainly because I didn't have any friends 'cause they used to bully us (pause) so you've got nowt else to do, have you?

But you wouldn't -- you wouldn't -- you would never understand the word 'hoj' to mean 'throw', unless you came fram Newcastle, it is very specific to this area.

Як бачимо, у цих реченнях графони *nowt i fram* виступають у ролі діалектних відповідних займенників *nothing* та *from*.

Щодо гендерних особливостей частоти відхилень, то вони є доволі логічними, оскільки, як зазначалося вище, жінки більше схильні до правильності їхнього мовлення, ніж чоловіки.

На другому історичному відрізку генезису діалекту (1990-2010 роки) простежується незначне зростання частоти вживання графонів носіями північно-східного діалекту Англії середнього соціокультурного рівня обох статей. Кількісно вживання графонів у мовленні жінок у 2010 році збільшується у 1,4 рази у зіставленні з 1990 роком, у той час як у чоловіків у 1,1 рази. Така тенденція функціонування цього типу лексичних відхилень може свідчити про стабільність середнього класу північного сходу Англії, на який не особливо впливають зміни виробничих пріоритетів регіону.

Якісну картину зміни частоти актуалізації графонів чоловіками і жінками, що мають високий соціокультурний рівень та проживають на північному сході Англії, наведено на рисунку 3.

На відрізку історичного часу 1960-1990 років у мовленні носіїв досліджуваного діалекту не зафіксовано вживання графонів. Актуалізація цього типу лексичних відхилень спостерігається лише починаючи з 1990 року. Проте кількість їхньої рекурентності невелика, а саме: 3% – у чоловіків і у мовленні жінок їхня частота дорівнює 43%.

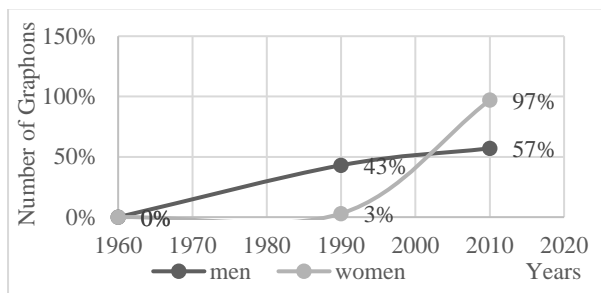

Рис. 3. Характеристики вживаності графонів мовцями високого соціокультурного рівня у північно-східному діалекті Англії

Відзначимо при цьому, що у період з 1990 по 2010 роки спостерігається зростання кількості графонів у мовленні представників північного сходу Англії, що мають високий соціокультурний рівень. Причиною такої зміни можна вважати загальне підвищення рівня життя і, зокрема, покращення умов для здобуття освіти громадянами північного сходу.

Доцільно зазначити також, що за кількісною ознакою вживання графонів чоловіками у період 2000-2010 років збільшується у 1,3 рази порівняно з 1990-2000 роками, у той час як у жінок у 37 разів (з 3% до 97%). Прояв такого характеру змін частоти відхилень у мовленні носіїв діалекту пояснюється виробничо-економічною специфікою регіону, в межах якого у цей час працюють підприємства біотехнологічних, комп'ютерних, хімічних та автомобілебудівних галузей промисловості.

До типових прикладів функціонування графонів у мовленні носіїв діалекту високого соціокультурного рівня у період з 1960 по 2010 роки слід, насамперед, віднести, наприклад такі:

We used to gan along there with wor bets and they used to be looking all over the place looking for the police and if the police was there the blokes would just say 'keep on walking son'. We had boxes of jewels (interruption) and we took th- we took wor jewels to school. У наведених прикла-

дах представлено одночасно два графони північно-східного діалекту, а саме: дієслово *gan* та займенник *wor*, які у стандартній англійській мові відомі як дієслово *go* і займенник *our* відповідно.

Well I think so if he's inclined to be intelligent because I was just saying the other day when they are older they'll have to be intelligent to get a job the way things is going there's no work for anybody that's not intelligent enough, де англійське *enough* виражене діалектним *enough*.

Наприклад: *Eh you finnd blokes who've been (pause) tuppenny ha'penny clerks you know in the civil service.* Як бачимо, достатньо розповсюдженим на північному-сході є дієслово *finnd* у значенні *find*.

Цілком очевидно, що продовження дослідження функціонування графонів є неможливим без урахування суттєвого впливу соціально-політичних змін у суспільстві, а також розвитку промисловості Англії як провідних чинників та рушійних сил саморозвитку будь-якої мовленнєвої культури.

Висновки. У процесі зазначеного розгляду було встановлено, що функціонування графонів північно-східного діалекту Англії протягом аналізованого нами періоду з 1960 по 2010 роки змінювалось шляхом зменшення їхньої кількості в околі 1990 року та подальшого зростання до їхнього вихідного рівня, зафіксованого у 1960 році. Зважаючи на вище викладене, ми маємо всі підстави вважати, що провідними чинниками, які здійснювали вплив на генезис північно-східного діалекту Англії в період 1960-2010 років, стали, насамперед: підвищення рівня та доступності загальної освіти, зростання соціальної та географічної мобільності населення, стандартизація лексики внаслідок упровадження сучасних технологій та започаткування нових, урядових секторів промисловості і комерційних галузей, що сприяли зміні способу життя регіону і в решті решт до зміни локальної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лужаниця Е.И. Генезис городских диалектов северо-востока Англии (на материале тайнсайда английского): дис... канд. филол. наук: 10.02.04/Е.И. Лужаниця—Запорожье, 2011. — 237с.
2. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии: Пер. с англ. / Эдвард Сепир. — 2-е изд. — М.: Издательская группа «Прогресс», 2002. — 656 с.
3. Филин Ф.П. К вопросу о так называемом национальном «диалектном языке» / Ф.П. Филин // Вопросы языкознания 1981, №2. — с. 36-43
4. Beal J. Language and Region / Beal J. — L. ; N.Y.: Routledge, 2006. — 117 p.
5. Beal J. C. Urban North-Eastern English: Tyneside to Teesside/J. C. Beal, L. Burbano-Elizondo, C. Llamas. —Edinburgh, 2012. — 114 p.
6. Burbano-Elizondo L. Regional variation and identity in Sunderland / L. Burbano-Elizondo // The Sociolinguistics of Identity. — London: Continuum, 2006. — P. 113-128.
7. Chambers J.K. Dialectology — / J.K. Chambers, P. Trudgill. — Cambridge: Cambridge univ. press, 2002. — 218 p.
8. Coombes M. Tyne and Wear City region: Emerging Polynuclearity: [E. ресурс] / M. Coombes. — Режим доступу: <http://www.thenorthernway.co.uk/downloaddoc.asp?id=24>.
9. Dodds G. L. A History of Sunderland / Glen L. Dodds. — Sunderland: Albion Press, 2001. — 320 p.
10. Griffiths B. A Dictionary of North East Dialect / Bill Griffiths. — Newcastle: Northumbria university press, 2005. — 204 p.
11. Simmelbauer A. The Dialect of Nurthumberland: A Lexical Investigation / A. Simmelbauer — Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 2000. — P. 234-242.
12. The Talk of the Toon archive [E. ресурс] — Режим доступу: <http://research.ncl.ac.uk/dectc/toon/about.html>.

REFERENCES

1. Luzhanytsya O.I. Genesis of the Urban Dialects of North-East England (based on the material of Tyneside English). — Manuscript. Thesis for a Degree in Philology. Specialty 10.02.04 — Germanic Languages. — Odesa I. I. Mechnikov National University named, Odesa, 2011. — 237 p.
2. Sapir E. Selected writings in language and culture/ Edward Sapir. — 2d ed. — М.: “Progress”, 2002. — 656 с.
3. Filin F. P. Discussing the problem of so-called national “dialect language”/F. P. Filin//Issues of Linguistics 1981, №2. — p. 36-43.

Functioning Patterns of Graphons in the Speech of English North-East Dialect Speakers

M. P. Kolisnyk

Abstract. The paper presents the experimental study results of the specificity of the deviations in the lexical system registered in the speech of the English north-eastern dialect speakers within the period of 1960-2010 years. With regard for time intervals of the dialect functioning as well as gender and dialect speakers' sociocultural level, the author has given the graphical interpretation of frequency rates of graphons functioning in the English north-eastern dialect. The author also proves the expediency of their consideration with regard to social and political changes of the society.

Keywords: dialect, northern east of England, lexical deviations, graphons, sociocultural level, sex.